

Олена Баєва,

доктор біологічних наук, професор,
докторант кафедри управління
охороною суспільного здоров'я НАДУ

Іван Солоненко,

доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри управління
охороною суспільного здоров'я НАДУ,
заслужений діяч науки і техніки України

Формування державних освітньо-кваліфікаційних вимог до підготовки фахівців з менеджменту підприємств і організацій у сфері охорони здоров'я

У статті обґрунтовано необхідність підготовки та визначено основні кваліфікаційні державні вимоги до сучасного фахівця з менеджменту підприємств і організацій у сфері охорони здоров'я.

Ключові слова: державне регулювання, кваліфікаційні державні вимоги, освітньо-кваліфікаційні характеристики, охорона здоров'я.

In the article the necessity of preparation is proved and the basic qualifying state requirements to the modern specialist in management of the enterprises and organizations in health care sector are determined.

Key words: state regulation, qualifying state requirements, educational-qualifying characteristics, health services management.

Постановка проблеми. Державна політика України у сфері охорони здоров'я забезпечує багатоукладність економіки охорони здоров'я, багатоканальність її фінансування, підтримує і заохочує індивідуальну підприємницьку діяльність у цій галузі [1]. Так, уже починаючи з 1992 р. - року прийняття Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я", в Україні законодавчо закладено фундамент розвитку медичного бізнесу.

Державне регулювання приватної діяльності у сфері охорони здоров'я здійснюється в кількох напрямках: система державного контролю за діяльністю закладів охорони здоров'я та процесом надання медичної допомоги;

державне регулювання у сфері виробництва та обігу лікарських засобів, медичної техніки та товарів медичного призначення; державне регулювання підготовки менеджерів підприємств і організацій в галузі охорони здоров'я тощо.

Ініціатива в останньому напрямі була започаткована у 2002 р. указом Президента України про схвалення "Концепції розвитку охорони здоров'я населення України", згідно з якою реформування системи охорони здоров'я передбачає організацію заходів, спрямованих на здійснення інноваційної і кадрової політики в галузі. Сутність інновації полягає в започаткуванні підготовки фахівців за новими спеціальностями: менеджер охорони здоров'я, економіст охорони здоров'я, спеціаліст з інформатики охорони здоров'я та деякі інші.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади підготовки керівників органів управління та закладів охорони здоров'я сформовані в наукових працях Ю.В.Вороненка, Б.П.Криштопи, І.М.Солоненка, В.І.Журавля, Я.Ф.Радиша, І.В.Рожкової, В.В.Паська, Ф.М.Левченка та ін. [2-3; 5-10].

Особливістю галузі охорони здоров'я є те, що організація роботи і управління закладами охорони здоров'я потребує керівників двох якісних рівнів: керівників лікувально-профілактичною роботою закладу та менеджерів. Останні мають забезпечувати організацію раціональної фінансово-господарської діяльності медичної установи, а також доцільне використання матеріальних, фінансових і трудових ресурсів. Інакше кажучи, такі якісно нові для України фахівці мають "звільнити головного лікаря від немедичної роботи".

При фаховій підготовці першої категорії управлінців має переважати технологічна складова за освітніми напрямками "Медицина" або "Фармація". При фаховій підготовці другої категорії менеджерів значна увага має приділятися економічній підготовці, сучасному менеджменту, управлінню персоналом тощо.

Формулювання цілей роботи. Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні формування освітньо-кваліфікаційних державних вимог до сучасного фахівця з менеджменту підприємств і організацій у галузі охорони здоров'я.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародний досвід країн з розвинутою системою охорони здоров'я свідчить про доцільність керівництва багатопрофільними медичними установами спеціалістами за фахом Health Service Management або Health Care Management. Менеджер охорони здоров'я виконує три види ролей, що характеризують різні рівні системи охорони здоров'я. Менеджер з медичного обслуговування здійснює управління трудовими, матеріальними та фінансовими ресурсами закладу охорони здоров'я. Друга категорія менеджерів забезпечує медичне інспектування окремих лікарень або регіонів, третя - реалізацію загальнодержавних чи місцевих програм з охорони здоров'я [11].

Фахівець з менеджменту підприємств і організацій у галузі охорони здоров'я - це спеціаліст, підготовлений за різними освітньо-кваліфікаційними рівнями (бакалавр, спеціаліст, магістр), який спроможний виконувати управлінську та економічну роботу в різних лінійних та функціональних підрозділах лікувально-профілактичних установ усіх форм власності, в консультативно-діагностичних центрах, на підприємствах медичної та мікробіологічної промисловості, у фармацевтичних фірмах, у санаторно-курортних закладах, в санітарно-епідеміологічних станціях, в закладах медико-соціального захисту, на аптечних базах та складах, в магазинах "Оптика" та "Медтехніка", в структурах Товариства Червоного Хреста тощо.

Фахівці з менеджменту в галузі охорони здоров'я можуть працювати також як менеджери медичних закладів недержавної форми власності та установ медичного страхування. Крім зазначеного, досвід роботи в галузі добровільного медичного страхування свідчить про істотний попит на якісно нових для країни фахівців - страхових менеджерів.

Розвиток вітчизняної фармацевтичної промисловості та відкриття на території України низки зарубіжних представництв фармацевтичних фірм і фірм з продажу медичного обладнання та інструментарію виявили потребу в маркетологах та менеджерах з продажу, обізнаних на специфіці галузі охорони здоров'я.

Аналіз літератури з визначення освітньо-кваліфікаційних вимог та професійної моделі керівників у сфері охорони здоров'я вказує на такі розробки для керівників органів місцевої влади та керівників закладів охорони здоров'я. О.Ю.Оболенський, І.М.Солоненко, Л.І.Жаліло та співавтори розробили освітньо-кваліфікаційні характеристики, освітньо-професійну програму та засоби діагностики знань фахівців за спеціальністю "Державне управління у сфері охорони здоров'я" освітньо-кваліфікаційного рівня "магістр" за освітнім напрямом підготовки "Державне управління" [8-10].

У процесі визначення професійної моделі фахівця розрізняють два поняття: модель працюючого (функціонуючого) фахівця та модель підготовки фахівця, яка будується з метою організації професійного навчання. Під час розробки професійної моделі фахівця особливо важливим є визначення необхідних якостей і властивостей працівника. Такі якості визначено для керівника медичного забезпечення військового контингенту. Ф.М.Левченко зі співавторами встановив, що особистісний професійний потенціал керівника військово-медичної служби має складну структуру і характеризується взаємозалежністю всіх його елементів: кваліфікаційного, комунікативного, творчого, психофізіологічного, морального та освітнього [7]. Ю.В.Вороненко та В.П.Меґедь, обґрунтовуючи основні складові професійної моделі сучасного фахівця з медичного забезпечення військового контингенту, звертають увагу на забезпечення необхідного потенціалу для виконання функцій

управління, вироблення та реалізації управлінських рішень, управління трудовими ресурсами та управління власною діяльністю [2].

Модель підготовки фахівця включає види навчальної і пізнавальної діяльності з оволодіння професійною діяльністю, навчальні плани і програми, виховні заходи, форми зв'язку із виробництвом, кваліфікаційні характеристики фахівців. В Україні освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника вищого навчального закладу є державним нормативним документом, у якому узагальнюються зміст освіти, мета освітньої та професійної підготовки, визначається місце бакалавра з менеджменту в структурі галузі, окреслюються вимоги до його компетенції [4].

Нами обґрунтовані і розроблені освітньо-кваліфікаційні державні вимоги та моделі сучасного менеджера підприємств і організацій у галузі охорони здоров'я, що проводилось у кілька етапів.

Етап 1. Визначення професійних назв робіт, які здатен виконувати бакалавр з менеджменту в галузі охорони здоров'я.

Етап 2. Визначення основних напрямів професійної діяльності бакалавра з менеджменту підприємств і організацій в галузі охорони здоров'я відповідно до первинних посад.

Етап 3. Визначення виробничих функцій, типових завдань діяльності та умінь щодо їх вирішення, якими має володіти бакалавр з менеджменту підприємств і організацій у галузі охорони здоров'я.

Етап 4. Визначення специфічних вимог для професійного відбору відповідно до напрямів професійної діяльності бакалавра з менеджменту підприємств і організацій в галузі охорони здоров'я, необхідних для оволодіння виробничими функціями.

Бакалавр з напрямку "Менеджмент і адміністрування", що навчається за професійним спрямуванням "Менеджмент організацій", підготовлений до роботи за кількома з видів і найменувань економічної діяльності за Державним класифікатором видів економічної діяльності ДК 009-96, затвердженим наказом держстандарту України від 22 жовтня 1996 р. № 441. Кодифікація та конкретні галузі діяльності бакалавра, який навчався за навчальним планом з варіативною компонентою "Менеджмент підприємств і організацій в галузі охорони здоров'я", має становити такі назви та код ISIC:

- Діяльність з охорони здоров'я людини - код N-851.
- Соціальна допомога з забезпеченням проживання - код N-853.
- Дослідження та розробки - код K-73.
- Навчання дорослих та інша діяльність у сфері освіти - код M-80.4.
- Професійно-технічна освіта - код M.80.22.
- Навчання дорослих та інші види освіти - код M-80.42.0.

Бакалавр з менеджменту підприємств і організацій у галузі охорони здоров'я здатен виконувати професійні роботи, зазначені в Державному класифікаторі професій ДК 003-95 та відповідно до Наказу Держстандарту

України від 15 квітня 2002 р. № 230 "Щодо включення менеджерських професій до Класифікатора професій ДК 003-95".

Професійна діяльність бакалавра з менеджменту підприємств і організацій в галузі охорони здоров'я на первинних посадах полягає ось у чому:

- реалізації загальних функцій управління шляхом здійснення переважно адміністраторських та операторських і частково евристичних процедур праці;
- прийнятті оперативних рішень у межах своєї компетенції;
- функціональній та інформаційній підготовці рішень;
- оперативному управлінні первинними підрозділами - лінійними (основна діяльність) або функціональними (підготовча та допоміжна діяльність), а також самостійними закладами охорони здоров'я, які переважно не мають апарата управління;
- керівництві підлеглими, компетенція яких не вища за молодших спеціалістів та технічних службовців.

Відповідно до Державного стандарту вищої освіти основними напрямками професійної діяльності бакалавра виступають організаційно-управлінська, адміністративно-господарська та інформаційно-аналітична.

Бакалавр професійного спрямування "Менеджмент організацій" за варіативною компонентою "Менеджмент підприємств і організацій в галузі охорони здоров'я" може обіймати первинні посади відповідно до професійних назв робіт, а також посади заступників у тих видах діяльності, які позначено зірочкою (*) у таблиці.

Професійні назви робіт, які спроможний виконувати бакалавр професійного спрямування "Менеджмент організацій" (варіативна компонента "Менеджмент підприємств і організацій в галузі охорони здоров'я")

№ з/п	Назва і шифр професійної групи	Професійна назва роботи
1	2	3
1	1475.4* Менеджери (управителі) з питань комерційної діяльності та управління	Менеджер (управитель) з комерційної діяльності в галузі охорони здоров'я. Менеджер (управитель) з постачання підприємств і організацій в галузі охорони здоров'я. Менеджер (управитель) зі збуту на підприємствах з виробництва лікарських засобів, товарів медичного призначення, медичної техніки. Бренд-менеджери
2	1222.2* Начальники (інші керівники) та майстри виробничих дільниць (підрозділів) у промисловості	Завідувач майстерні "Медтехніка", "Оптика". Майстер дільниці в медичній та фармацевтичній промисловості. Керівник підрозділу з виробництва товарів медичного призначення
3	1226.2* Начальники (інші керівники) та майстри у складському господарстві	Завідувач відділу аптечного складу (бази); відділу медичного скла; відділу допоміжних матеріалів, предметів догляду за хворими; відділу тари; відділу дезінфекційних засобів

1	2	3
4	1235* Керівники підрозділів матеріально-технічного постачання	Начальник відділу матеріально-технічного постачання в фармацевтичній промисловості, в підприємствах і організаціях галузі охорони здоров'я
5	1239* Керівники інших функціональних підрозділів	Адміністратор закладу охорони здоров'я. Начальник відділу кадрів. Головна медична сестра
6	1317 Керівники малих підприємств без апарату управління у комерційному обслуговуванні	Керівник рекламного агентства фармацевтичної фірми, фірми із збуту медичних товарів, оптики, медичної техніки, медичних меблів, спецмедодягу. Керівник представництва фармацевтичної фірми, інших підприємств в галузі охорони здоров'я

З метою визначення характеру діяльності менеджера підприємств і організацій в галузі охорони здоров'я було проведено структурно-функціональний аналіз професійних функцій бакалавра. Варіативні компоненти освітньо-кваліфікаційних характеристик для підготовки бакалаврів з менеджменту за професійним спрямуванням "Менеджмент підприємств і організацій в галузі охорони здоров'я" формувались згідно з потребами на ринку праці.

Виходячи з посад, що може займати бакалавр з менеджменту підприємств і організацій у галузі охорони здоров'я, він спроможний виконувати виробничі функції та типові для даної функції завдання діяльності. Кожному завданню має відповідати система умінь щодо вирішення цього типового завдання діяльності з урахуванням специфіки галузі охорони здоров'я.

Для забезпечення ефективності реалізації завдань освітньої та професійної підготовки бакалаврів з менеджменту підприємств і організацій в галузі охорони здоров'я при відборі абітурієнтів мають ставитись вимоги щодо їх здібностей і підготовленості у вигляді системи знань, умінь і навичок [4].

Відповідно до напрямів професійної діяльності бакалавра з менеджменту підприємств і організацій в галузі охорони здоров'я має бути врахована специфіка галузі, а саме, професійна діяльність менеджера в організаціях охорони здоров'я вимагає обізнаності в технології галузі. Тому однією з вимог професійного відбору є сума теоретичних знань та практичних навичок з технології надання медичної допомоги. Абітурієнт повинен:

- мати уявлення про основні нозологічні одиниці хвороб, їх етіологію, патогенез, клініку, принципи лікування та профілактики;
- володіти основними навичками надання медичної допомоги в амбулаторних та стаціонарних умовах з різних медичних спеціальностей: терапія, хірургія, педіатрія, акушерство та гінекологія, неврологія, медицина катастроф та ін.;
- мати теоретичні знання та практичні навички з організації догляду за хворими, лікувального харчування, застосування методів лікувальної фізкультури, фізіотерапевтичного лікування та масажу тощо;
- бути обізнаним щодо основних груп лікарських засобів.

Такими знаннями та навичками володіють фахівці, які закінчили медичні заклади I-IV рівнів акредитації. Тому за існуючої в Україні системи вищої професійної освіти оволодіти професією менеджера в галузі охорони здоров'я можуть особи, які вже мають один диплом молодшого спеціаліста, бакалавра або магістра з напрямку "Медицина".

Бакалавр з менеджменту за умов набуття відповідного досвіду може адаптуватися до таких напрямів суміжної професійної діяльності, як економічна, маркетингова, обліково-контрольна. Фахівці, які мають диплом бакалавра з менеджменту підприємств і організацій в галузі охорони здоров'я, можуть продовжити навчання за програмою "спеціаліст" або "магістр".

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок. Таким чином, формування освітньо-кваліфікаційних державних вимог та моделі сучасного фахівця з менеджменту підприємств і організацій в галузі охорони здоров'я з освітньо-кваліфікаційним рівнем "бакалавр" має проводитись в кілька етапів та включати визначення професійних назв робіт, основних напрямів діяльності та виробничих функцій, типових завдань діяльності та умінь щодо їх вирішення. Державні кваліфікаційні вимоги до бакалавра з менеджменту мають визначати специфічні вимоги до професійного відбору з урахуванням специфіки галузі охорони здоров'я. На базі державних кваліфікаційних вимог мають бути розроблені державні вимоги до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів з менеджменту підприємств і організацій в галузі охорони здоров'я.

Список використаних джерел

1. Закон України основи законодавства України про охорону здоров'я // Відом. Верховної Ради України. - 1992. - № 43.
2. *Вороненко Ю. В.* Кваліфікаційні вимоги та професійна модель сучасного керівника військово-медичної служби / Ю. В. Вороненко, В. П. Мегедь // Укр. мед. часоп. - 2009. - № 1 (69). - I-II. - С. 56-61.
3. Состояние подготовки специалистов в области общественного здравоохранения в Украине и в мире / Ю. В. Вороненко, В. В. Глуховский, А. С. Коваленко и др. - К. : Сфера, 2003. - 59 с.
4. Державний стандарт вищої освіти: Освітньо-кваліфікаційна характеристика та освітньо-професійна програма підготовки бакалавра напрямку підготовки 0502 "Менеджмент". - К. : М-во освіти і науки України, 2001. - 59 с.
5. *Журавель В. И.* Основы менеджмента в системе здравоохранения / В. И. Журавель. - К. : [б. и.], 1994. - 335 с.
6. *Криштопа Б. П.* Менеджмент в здравоохранении / Б. П. Криштопа, И. М. Андреева. - К. : Здоров'я, 1993. - 180 с.
7. *Левченко Ф. М.* Професійна модель керівника військово-медичної служби / Ф. М. Левченко, В. П. Мегедь, Я. Ф. Радиш // Військ. медицина України. - 2004. - № 4 (4). - С. 9-15.
8. Освітньо-професійна програма за спеціальністю 8.150105 "Державне управління у сфері охорони здоров'я": Галузевий стандарт вищої освіти / О. Ю. Оболенський, І. М. Солоненко, Л. І. Жаліло та ін. - К. : Вид-во НАДУ, 2009. - 54 с.

9. Рожкова І. В. Конкурентоспроможність регіонального управління охороною громадського здоров'я в умовах суспільних трансформацій в Україні : монографія / І. В. Рожкова. - К. : Фенікс, 2009. - 372 с.

10. Солоненко І. М. Сучасні суспільні вимоги щодо підготовки керівників у сфері охорони здоров'я в Україні / І. М. Солоненко, І. В. Рожкова // Матеріали IV з'їзду спеціалістів з соціальної медицини та організаторів охорони здоров'я (Житомир, 23-25 жовт. 2008 р.). - Житомир, К. : [б. в.], 2008. - С. 166-168.

11. Qvretveit J. A. Developing public health service management in Europe / J. A. Qvretveit // European J. Public Health. - 1998. - № 8. - P. 87-88.

Ольга Крентовська,

кандидат наук з державного управління,

докторант кафедри соціальної

і гуманітарної політики НАДУ

Проблеми збереження і розвитку людського потенціалу в умовах старіння населення України

Обґрунтовується необхідність оцінки та аналізу людського потенціалу старшого покоління населення України. Характеризуються зв'язок та вплив старіння населення на забезпечення стійкості людського розвитку, визначаються основні напрями державної політики щодо розвитку людського потенціалу в умовах старіння населення України.

Ключові слова: старіння населення, людський потенціал, людський розвиток, людський капітал, соціальна політика, люди похилого віку.

The need of assessment and analysis of human potential of elderly people in Ukraine is argued. The link and influence of ageing on human development stability is characterized; the main ways of state policy on human potential development in the context of ageing in Ukraine are defined.

Key words: ageing, human potential, human development, human capital, social policy, elderly people.

Постановка проблеми. У другій половині 80-х рр. минулого століття розвинені країни світу прийшли до розуміння того, що розвиток людини, її фізичного і духовного здоров'я, творчих здібностей, знань і професіоналізму є однією з пріоритетних цілей економічного розвитку і суспільного прогресу.

За оцінками Світового банку, проведеними в 192 країнах світу, на фізичний капітал припадає 16% від національного багатства, природного - 20%, людського - 64%. А в таких промислово розвинених країнах, як Німеччина, Японія й Швеція, частка людського капіталу досягає 80% [2, с. 96]. Таким чином, нині головним компонентом національного багатства є людський капітал.